

De geformuleerde adviezen waren over het algemeen van verrassend hoge kwaliteit. In de tweede fase, het schrijven van de krant, hoefde ik nauwelijks te refereren aan eerder verworven schrijfstrategieën zoals het bepalen van doel en publiek en het maken van schrijfplannen: leerlingen gingen spontaan brainstormen, publiek kiezen, plannen en taken verdelen. Er werd gebladerd in de gebundelde criteria en toegelicht door de kenners. De kranten zagen er over het algemeen ook prachtig uit. De lay-out ging met veel discussie gepaard en de vormgeving ervoeren leerlingen als een gemeenschappelijke taak.

Heel wat wisselender van kwaliteit waren de teksten waaruit de krant bestond. Hoewel er zeer geslaagde teksten werden geschreven, trof ik ook een aantal minder goede teksten aan. Een enkele bijdrage bleek zelfs niet zelf geschreven.

De belangrijkste oorzaak? Ik had verwacht en gehoopt dat leerlingen uit zichzelf (meer dan gewoonlijk) feedback op elkaars teksten zouden geven. Ze produceerden immers tekstsoorten waarover een ander groepslid kennis had vergaard in fase 1, en samen waren ze verantwoordelijk voor het eindproduct (de krant). Met die feedback viel het nogal tegen: de meesten vonden toch dat de tekst af was als hij eenmaal geschreven was. Feedback vonden ze uit zichzelf niet meer nodig; de kwaliteit van de teksten was ieders eigen verantwoordelijkheid. Terugblikkend vind ik dan ook dat in mijn toenmalige opzet één belangrijk element ontbrak: de observatie.

Kenner en Co leren observerend

Als communicatoren kijken naar wat ze aanrichten, leren ze veel (Rijlaarsdam en Braaksma, 2004) De lessenserie zou aanmerkelijk aan kracht kunnen winnen door deze component een grotere rol te geven.

Hoe zet je leerlingen aan stil te staan bij hun eigen schrijfproducten? Tijdens het schrijfproces kunnen redactieleden elkaar bijvoorbeeld hun (half)producten voorleggen en de lezing ervan observeren. Daarbij zou de plus-en-minmethode heel geschikt kunnen zijn. Dat is een pretestmethode die onderzoekt hoe een tekst door de lezer wordt ontvangen. Lezers (proefpersonen) lezen een tekst en zetten plussen en minnen bij alles wat ze wel of niet bevalt. Direct daarna spreken ze hun leeservaring door met de schrijver (onderzoeker) waarbij ze hun plussen en minnen toelichten (zie Van Woerkum, 1984 en De Jong, 1998). Een voordeel boven het werken met beoordelingsformulieren is dat met de plus-en-minmethode de lezer ook tijdens het lezen zijn bevindingen noteert en niet slechts achteraf.

Een andere mogelijkheid is het gebruikmaken van de hardop-denkmethode. De redactieleden van krant A laten hun krant lezen door de redactieleden van krant B. Elk redactielid A observeert één hardop denkende lezer B (hardop-denkmethode). De redactieleden A delen na hun observatietaak hun ervaringen, op basis waarvan ze herschrijfplannen maken en uitvoeren.

Nog een andere mogelijkheid is dat een andere klas (klas B) in groepjes jury's vormt voor de verkiezing van de beste krant. Elk jurygroepje wordt geobserveerd door een schrijver uit klas A (elke redactie vaardigt een observant af). De observanten uit klas A gaan een volgende les met elkaar in beraad over de criteria die de verschillende jury's hanteerden. Op basis van hun bevindingen worden de kranten herschreven. Op deze manier zou ook het inhoudelijke succes van deze lessenreeks volledig gerealiseerd moeten kunnen worden.

Kenner en Co in de Nieuwe Onderbouw

Op veel scholen wordt gezocht naar mogelijkheden om meer samenhang tussen vakken aan te brengen. Waar vakken gaan samenwerken, kan het vak Nederlands met name vanuit de taalbeheersing aansluiten. Neerlandici zijn immers de communicatiekenners en kunnen leerlingen leren communiceren over inhouden die bij andere vakken aan de orde komen.

Het beschreven schrijfproject biedt daar alle mogelijkheden toe. Zo zouden Nederlands, aardrijkskunde en/of geschiedenis kunnen samenwerken in een project waar leerlingen een krant uit een bepaald jaar en/of land maken. Ook zou in samenwerking met biologie een krant uit de dierenwereld geschreven kunnen worden (ook ons vakdomein fictie doet dan mee). Als mogelijkheid noem ik ook een geïntegreerd literatuurproject met mvt en misschien beeldende vorming waarin bovenbouwleerlingen een literatuurkrant maken met tekstsoorten als recensie, interview, opiniestuk en reclame. Zo zijn er allerlei thema's te kiezen waarbij inhouden van diverse vakken aan de orde komen. ■

LITERATUUR

De werkvorm expert en andere samenwerkvormen zijn onder andere beschreven in: Ebbens, S. e.a. (1997). *Samenwerkend leren*. Groningen: Wolters Noordhoff, en op de website <<http://www.fontys.nl/lerarenopleiding/sittard/owk/samenwerken/basispr.htm>>. De didactiek van het observerend leren is ontwikkeld door Gert Rijlaarsdam en Michiel Couzijn. Zie bijvoorbeeld: Rijlaarsdam, G. en Braaksma, M. (2004). Schrijven en leren schrijven: Niet zelf doen maar observeren hoe anderen het doen. *Levende Talen Magazine* 91(3). De plus-en-minmethode, hardop-denkmethode en andere methoden voor tekstonderzoek zijn onder meer beschreven in Braet, A. (2005). *Taalbeheersing als communicatiewetenschap: Een overzicht van theorievorming, onderzoek en toepassingen*. Bussum: Coutinho.

Leerlingen in Perth. Foto: Yolanda Edens

Het belang van Nederlands onderwijs in het buitenland Kinderen moeten hun moedertaal en cultuur blijven ervaren

Toen vijftig jaar geleden de eerste Nederlandse immigranten in Australië arriveerden, spraken de meeste geen woord Engels. Vanuit scholen werd toentertijd benadrukt om het Nederlands vooral te vergeten en zo snel mogelijk alles in het Engels te doen, omdat dit beter was voor het inburgeren. Australië ervaart nu de gevolgen van deze manier van denken.

Yolanda Edens

De immigranten van toen zijn nu bejaard en soms dementerend. Een grote groep valt terug op de Nederlandse taal en krijgt steeds meer moeite met het Engels. Omdat hun kinderen uitsluitend met de Engelse taal zijn opgegroeid, ontstaan er nu communicatieproblemen met de kinderen. Ouders en kinderen spreken niet meer dezelfde taal en de gevolgen op sociaal en emotioneel gebied zijn zeer ingrijpend. Ouderen vereenzamen en voelen zich ontheemd. Vanwege deze ervaringen wordt huidige Nederlandse immigranten geadviseerd om hun kinderen vooral tweetalig op te voeden en thuis zoveel mogelijk Nederlands te blijven spreken. Inmiddels is de ervaring dat kinderen die hun moedertaal en cultuur blijven ervaren op sociaal en emotioneel gebied, maar ook op cognitief gebied in het voordeel zijn.

Nederlands onderwijs in het buitenland

Het Nederlandse onderwijs in het buitenland was tot 1980 vooral een zaak van ouders en bedrijven. Er bestonden

scholen van het Ministerie van Defensie in Duitsland, België en Frankrijk. Ook in Singapore en Jakarta bestaat al decennialang Nederlands onderwijs. Uit gezamenlijke initiatieven van het Ministerie van Onderwijs en organisaties als de Vereniging Bijzondere Scholen (VBS) en het Instituut voor Individueel Onderwijs (IVIO) werd ook besloten om alle scholen voor Nederlands onderwijs in het buitenland financieel te ondersteunen. In 1980 werd de Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland opgericht (NOB). Jan Boomsma van de Stichting NOB schetst in het kort hun werkwijze: 'De stichting verstrekt subsidie aan Nederlandse scholen in het buitenland, voor lessituaties en voor lespakketten bij onderwijs op afstand. Verder krijgen schoolbesturen, schoolleidingen en leerkrachten in het buitenland ondersteuning en adviezen over leermethodes, de opzet van leerplannen en kwaliteitsborging, de oprichting van nieuwe scholen, het gebruik van ICT in de klas en de werving en selectie van leerkrachten. Aan ouders geeft de Stichting NOB advies over onderwijs in het buitenland en over het vertrek naar het buitenland, het verblijf aldaar en de terugkeer naar

Nederland. De voorlichting kan bijvoorbeeld gaan over meertaligheid en het bijhouden van de Nederlandse taal. Ook verricht de stichting individueel onderzoek bij kinderen naar onder andere leer- en gedragsproblemen, hoogbegaafdheid of het aansluitingsniveau met het onderwijs in Nederland. Het belangrijkste doel is uiteindelijk om een goede aansluiting te realiseren met het onderwijs in Nederland, zodat kinderen bij terugkeer zonder veel problemen kunnen instromen.'

Taalachterstand voorkomen

Het Australische onderwijs is redelijk vooruitstrevend en innovatief en meer op de individuele leerling afgestemd en moet leerlingen aanzetten tot onafhankelijk denken. Hoewel enigszins afhankelijk van de plaats van vestiging, hebben de scholen vaak ervaring met de instroom van buitenlandse leerlingen. Kinderen die door het werk van hun ouders tijdelijk in Australië verblijven, hebben geen immigrantenstatus en vallen niet onder de Australische onderwijsregelingen die hen zouden kunnen helpen met de overgang naar de Engelse/Australische taal. Maar ook wanneer het de bedoeling is om in Australië te blijven, wordt geadviseerd de kinderen, naast de lessen die zij volgen in het reguliere Australische basisonderwijs, ook een aantal uren per week een Nederlandse school te laten bezoeken. Het komt vrij veel voor dat Nederlandse immigrantenjongeren na hun middelbare school er toch voor kiezen een studie in Nederland te volgen, en daarna weer terugkeren. Doordat de lesstof op de Nederlandse scholen dezelfde is als die in Nederland, kan dit zonder veel problemen gerealiseerd worden.

Kiki Paul is werkzaam bij de, eveneens bij het NOB aangesloten, Nederlandse (basis)school De Kangoeroe in Sydney. Zij onderschrijft deze visie: 'Wanneer kinderen weer terugkeren naar Nederland, is het natuurlijk belangrijk om een zo klein mogelijke taalachterstand te hebben. Ouders gaan er echter vaak ten onrechte van uit dat wanneer ze thuis maar Nederlands blijven spreken, de taal vanzelf wordt bijgehouden. In praktijk blijkt dit echter geenszins het geval te zijn. Kinderen spreken de hele dag Engels op school en hebben vaak al moeite om thuis dan in het Nederlands te vertellen wat ze in het Engels de hele dag op school hebben gedaan. Verder is het ook zaak om het leren lezen en schrijven in het Nederlands goed bij te houden dan wel aan te leren wanneer het om jongere kinderen gaat.'

De Schakel in het West-Australische Perth is een van de scholen die regelmatig gebruik maakt van de diensten van het NOB. Een van de eerste taken voor De Schakel is het aanleren van de Engelse taal. Vaak gebeurt dit tijdens

Koninginnedag in Perth.

de schooluren. Als het Engels op het gewenste niveau is, wordt geleidelijk aan overgegaan op het Nederlandse curriculum. Het doel is om geen achterstand op te lopen in het Nederlandse onderwijsprogramma. In samenspraak met ouders en klassenleerkracht(en) wordt het aantal lessen per week in de Engelse taal vastgelegd en uitgevoerd. De leerling krijgt daartoe een eigen Nederlandse privé-leerkracht toegewezen. Het zijn één-op-één-lessen, waardoor vaak het gewenste resultaat binnen een half jaar bereikt wordt. Tweemaal per jaar schrijft de school een rapport over de vorderingen en resultaten van de leerlingen. De rapporten zijn tevens bedoeld als communicatiemiddel naar de volgende Nederlandse school toe. De Schakel heeft geen vast gebouw of klaslokaal. Aangezien de leerlingen verspreid over Perth wonen, geeft de Nederlandse leerkracht les op de gekozen Australische school. Dat kan zijn voor, tijdens of na schooltijd. Er wordt ook bij de kinderen thuis lesgegeven, voornamelijk na schooltijd of 's avonds bij de leerkrachten aan huis. 'Van de leerlingen die bij ons lessen hebben gevolgd, heeft in de afgelopen tien jaar geen enkele leerling bij terugkeer in Nederland, een jaar verloren. En daar zijn we best trots op,' vertelt Wilna Cornelisse, coördinator van de Schakel. Naast de taallessen wordt ook de Nederlandse cultuur levend gehouden: Sinterklaas, Kerst en Koninginnedag worden uitgebreid gevierd.

Leerprestaties

Is er iets te zeggen over de verschillen in resultaten tussen hen die wel en hen die geen (extra) Nederlands onderwijs hebben gehad? 'Er is geen uitgebreid onderzoek gedaan

naar leerlingen die terugkeren in Nederland en hoe het hen vergaat', vertelt Boomsma. 'Voor zover wij weten, gebaseerd op feedback van ouders en leerlingen, doen leerlingen die Nederlands onderwijs hebben gehad in het buitenland, het echter beter. De prestaties zijn wel afhankelijk van de wijze waarop het Nederlands onderwijs heeft plaatsgevonden, periode van verblijf in het buitenland, mogelijkheden om thuis Nederlands te spreken, luisteren, lezen en schrijven. Wanneer deze factoren niet optimaal zijn, dan is het mogelijk dat leerlingen gerelateerd aan het verblijf in het buitenland een achterstand oplopen in de Nederlandse taal. Naast de leerprestaties zien we wel dat aandacht voor het sociale en emotionele functioneren van leerlingen bij terugkeer van belang is, gezien de problematiek die op dit vlak kan voorkomen.'

Allochtonen in Nederland

Het belang van moedertaal- en cultuuronderwijs moet dus niet onderschat worden. 'Hoe eerder kinderen in aanraking komen met tweetaligheid, hoe beter', aldus Boomsma van het NOB. 'De uitvoerbaarheid is uiteraard wel afhankelijk van de mogelijkheden voor Nederlands onderwijs ter plaatse, mogelijkheden van ouders en kinderen, intensiteit van een dagschoolprogramma, aanwezige middelen en materialen (ook internet, e-mail, et cetera).'

In hoeverre kan Nederland leren van deze situatie met het oog op zijn allochtonen? Moeten we het behoud van de moedertaal niet méér stimuleren en daar eventueel faciliteiten voor scheppen? 'In zekere zin kunnen jullie ervan leren,' vertelt John, een Australische leerkracht die een aantal jaren in Nederland heeft gewoond en gewerkt en nu les geeft op een school voor Aboriginalkinderen in New South Wales. 'Er is echter wel een belangrijk verschil: de Nederlandse en de Australische cultuur lijken in veel opzichten op elkaar. In Australië is er wel sprake van meertaligheid, maar de cultuurverschillen voor Nederlandse kinderen zijn klein. Nederland en bijvoorbeeld Marokko lijken daarentegen helemaal niet op elkaar en Nederland heeft dus, naast de pluriforme taalsituatie, een multicultureel probleem en dat maakt het veel ingewikkelder.'

'Een ander verschil is dat het onderwijs aan de "anders-taligen" in Nederland niet gericht is op mogelijkheden van terugkeer en soepele instroom in het onderwijs in het land van herkomst. Er is dus ook geen samenwerking of afstemming waardoor eventuele specifieke verschillen duidelijk zouden kunnen worden. Het onderwerp is echter uiterst complex en is, naar mijn mening, niet alleen op te lossen met het aanbieden van onderwijs in de moedertaal.'

Ontworteling

'Het spreken van een taal geeft meer betrokkenheid en identificatie met Nederland,' is de ervaring van Kiki Paul. 'Maar ook de communicatie met familieleden in het thuisland met opa en oma, ooms en tantes, vriendjes en vriendinnetjes is belangrijk. Ik denk dat ik me meer ontworteld zou voelen als ik echt nooit meer Nederlands zou spreken. Juist door Nederlands te spreken, kan ik mijn gevoelens hierover uiten en derhalve een plaats geven. Het geeft rust. Inburgeren heeft ook veel te maken met de instelling die je zelf hebt. Taal helpt daar wel bij, maar is mijns inziens zeker geen doorslaggevend factor. Hoe meer je de taal van het land spreekt met de bewoners van dat land, hoe beter. Ik denk echter niet dat het zinnig is om dat thuis ook door te voeren. Een immigratieproces is al een indrukwekkende, emotionele gebeurtenis. Juist het vasthouden van de eigen taal thuis kan het gevoel van "ontworteling" wat verminderen en een stuk houvast geven. Er zijn dingen, zoals bijvoorbeeld bepaalde woord- of culturele grapjes, die je echt alleen maar met landgenoten kunt delen: je kunt een Australiër uitleggen wie De Vieze Man van Koot en Bie was, maar alleen een Nederlander snapt dat.'

Stichting NOB

De Stichting NOB beschikt als enige organisatie over de ervaring en deskundigheid om de opdracht van het ministerie te realiseren. Anno 2005 zijn er ongeveer 240 Nederlandse scholen en drie organisaties voor afstandsonderwijs bij de stichting aangesloten en werkt de organisatie voor ± 8.250 kinderen van vier tot en met achttien jaar in bijna 80 landen. Van dit aantal volgen 1200 kinderen afstandsonderwijs via de IVIO wereldschool, Edufax (primair of voortgezet onderwijs), of Stichting IBID, die Nederlandse leerlingen begeleidt die een *International-Baccalaureateschool* in het buitenland bezoeken, maar daar geen docent hebben. 1700 kinderen verspreid over 25 scholen volgen volledig primair onderwijs en 5300 onderwijs in de Nederlandse taal en cultuur (NTC).

De Stichting NOB ontvangt jaarlijks een bedrag van het Ministerie van OCW. Hieruit bekostigt de stichting activiteiten die rechtstreeks voortvloeiën uit de kerntaken en verstrekt subsidie aan de scholen en organisaties voor afstandsonderwijs. In 2004 bedroeg dit bedrag 4,1 miljoen euro. Daarnaast stelt het Ministerie van OCW een ICT-subsidie beschikbaar. In 2004 bedroeg deze 23 euro per leerling. Zie ook de website <www.stichtingnob.nl>.